

וטוב להכניס אורחים, וראיה מאחאב מלך ישראל. מצאתי בחלק⁵⁶, אחאב ותרן בממונו היה, ומתוך שהיו נהנים תלמידי חכמים מנכסיו כיפרו לו מחצה.

[ז] ובתפילה כל אדם יכוון בשמות.

וזה פירוש הכוונה מי"ג מידות.

ה'. פירוש רחום קודם שיחטא⁵⁷, כגון מצות ציצית, שאינו חייב לעשות מלבוש של ארבע כנפות, מ"מ עבירה היא, שצריך להדר אחר המצוה, עיין במעשה דרב קטינא⁵⁸.

ה'. רחום לאחר שעשה עבירה וישוב⁵⁹.

אל. רחום בעת צרה, והוא לשון גבורה, וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני⁶⁰.

רחום. שהוא מרחם על כל הבריות כאדם המרחם על הבהמה, אבל אינו דומה לאדם אלא כדי לשבר האוזן.

חנון. רחום בשעת התפילה.

אוצר החכמה

ארך אפים. מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע, שמא יעשה תשובה. משל לאדם מי שיש לו חוטם ארוך אינו נוח לכעוס כי העשן אינו עולה במהרה, גם אפים לשון חוטם.

ורב חסד. שעושה חסד, שאינו חושב שלוש עבירות הראשונות שאדם עושה⁶¹.

ואמת. על דברי נביאים מה שאומרים טובה. אבל פורענות אפשר לבטל ע"י תשובה, וראיה מיונה⁶².

נוצר חסד לאלפים. נמצאת מידה טובה מרובה על מידת פורענות, כמו שפירש רש"י

בכ"י תשא⁶³.

נושא עוון. אם עוונות וזכויות שווים ח"ו נושא עוונות למעלה, מעתה הוי הזכויות

כבדים.

עוון. פירוש אלו הזדונות, עוונות להנאתו כגון גזל.

ופשע. אלו המרדים שאדם עושה להכעיס, כגון דולק נר ביום השבת.

וחטאה. אלו השגגות, ובגמרא⁶⁴ פריש למה תנא שגגות לבסוף.

ונקה. לפי פשוטו, וכן יהי רצון.

כן הגירסא באשירי במסכת ר"ה⁶⁵, אבל מי שאינו יכול לכוון כל זה יאמר לכל הפחות

באימה וביראה וברעדה, וראיה, הקב"ה מתעטף בטלית⁶⁶.

וזכורני, שקראתי לפניו הפירוש מי"ג מידות כמו שהוא דרש בבית הכנסת, כמו האשירי.

ואמר לי, כתוב נמי הגירסא מהמרדכי⁶⁷ וז"ל, ורב חסד, פירוש ח"ו אם עוונות וזכויות

62 ראה ברמב"ם הלכות יסודי התורה פ"י ה"ד,

56 קב, ב.

ובנו"כ שם שצינו מקורותיו.

57 ר"ה יז, ב. כלומר שה' מרחם ומוחל לאדם על

63 שמות לד, ז. 64 יומא לו, ב.

עבירה שעשה קודם שיחטא, ומסביר רבנו והולך כיצד

65 פ"א סי' ה. שם פירט כך את מנין הי"ג מידות,

יתכן שיעבור עבירה בלי שיחטא ממש.

אבל אין שם ביאורם.

58 מנחות מא, א.

66 ר"ה יז, ב. עיטוף הראש בטלית מראה על הכנעה

59 שם בר"ה.

ויראה, ראה בב"י סי' ח ובמ"ב שם ס"ק ד.

60 תהילים כב, ב.

67 כעין זה בהגהות הרמ"א על המרדכי ר"ה סי'

61 ראה יומא פו, ב ובמב"ם ובמב"ד הלכות

תשכ בשם "הגה במרדכי ישו".

תשובה פ"ג ה"ה.

שוים אז עושה רב חסד ודן לפי הזכויות. נושא עוון, שלוש עונות ראשונות ושלשה פשעים ראשונות ושלוש חטאות ראשונות. ונקה, לפי פשוטו, וכן יהי רצון. עד כאן דרשה אחת.

[ח] והיה כי תבוא [וכו'] וירשתה וישבת בה⁶⁸, פירש רש"י מגיד שלא נתחייבו עד שכבשו וחילקו כו'. ותימה, מנלן לרש"י עד שחילקו, תאמר מיד כשישבו היו חייבים בביכורים. וי"ל כיון שכתוב וישבת בה משמע עד שחילקו⁶⁹. דבר אחר, אם תרצה שתקיים וישבת בארץ תן ביכורים מהשבעה מינים⁷⁰. דבר אחר, השבעה מינים כנגד שבע עבירות הכתובים בפרקי אבות⁷¹.

[ט] אתחיל לכתוב סימני הדרשה, השם יתברך ויתעלה יתן לנו תורה מורשה. תשובה, חיטה, מלשון תחטאני באזוב⁷², וחיטא את הבית וטהר⁷³. עיקר תשובה לשוב מדרך הרע, מודה ועוזב⁷⁴, ולא שק ותענית גורמים⁷⁵. וחיטה רומזת שיהפך מאודם ללובן, שע"י טחינה נהפכת משחמתית⁷⁶ לסולת נקיה.

גיהנם, שעורה, מלשון ושעירים ירקדו שם⁷⁷, ולא יזבחו לשעירים⁷⁸. כל יורדי גיהנם עולים חוץ מן הבא על הגויה⁷⁹ שהיא דומה לבהמה, ושעורים מאכל בהמה.

בית המקדש, גפן, מלשון הביאני אל בית היין⁸⁰, והוא בית תפילה, כי ביתי בית תפילה⁸¹, עיקר תפילה על דרך הסוד ליודעים, וגם יכוון בעיקר בשבחות ובשירות של מקום ב"ה. יין רומז לזה נכנס יין יצא סוד⁸², ואין אומרים שירה אלא על היין⁸³.

גן עדן, תאנה, כמאן דאמר עץ הדעת שבתוך הגן תאנה היה⁸⁴. והרוצה להיות זוכה לגן עדן יהא זהיר בעונג ומעדן שבת שהוא מעין עוה"ב, ויהא מכתף ועייל⁸⁵, מכתף רמז לתאנה שאין לקיטתו כאחד.

כסא הכבוד, רימון, מלשון רמה, כמו כסא כבוד מרום מראשון⁸⁶, פעמון ורימון, ונשמע קולו בבואו אל הקודש⁸⁷. וכן החיות ישוררו לעומת כסא⁸⁸, והוא רומז למלכות וגדולה.

68 דברים כו, א.	81 ישעיהו נו, ז.
69 ראה בדברים יב, י בגור אריה ובשפתי חכמים, שלפני החלוקה לא נקראת ישיבה כיון שלא הכיר כל אחד מקום ישיבתו שישאר בה להשתקע.	82 סנהדרין לח, א.
70 כעין זה בספרי תחילת כי תבוא: עשה מצוה זו, שבשכרה תיכנס לארץ.	83 ברכות לה, א.
71 פרק ה משנה ח.	84 ברכות מ, א.
72 תהילים נא, ט.	85 שבת קיט, א.
73 ויקרא יד, נב-נג.	86 ירמיהו יז, יב.
74 משלי כח, יג.	87 שמות כח, לה.
75 תענית טז, א.	88 בזמנים מיוחדים כשאמרו פיוטי יוצרות נהגו לומר בתור מעבר בין קדוש וכו' לבין ברוך וכו' בקדושת יוצר את הנוסח: "והחיות ישוררו וכרובים יפארו", במקום הנוסח הרגיל: "והאופנים וחיות הקודש" וכו'. וראה בתוס' ערכין י, ב ד"ה אמרו, סדר טרוייש סי' י ותשבץ קטן סי' קיט. "לעומת כסא" יתכן שלקוח מנוסח הפיוט לקדושה של מוסף בר"ה שמתחיל "והחיות אשר הנה מרובעות כסא".
76 = אדומה, ראה ב"ב פג, ב.	
77 ישעיהו יג, כא.	
78 ויקרא יז, ז.	
79 ראה ב"מ נח, א ועירובין יט, א.	
80 שה"ש ב, ד.	

1234567

כסאו כשמש⁸⁹, על כסא דוד וממלכתו⁹⁰. עיקר הצלחה הגדולה יברח ממנה אז מחזרת אחריו⁹¹, כמו שהוא מאוחר לברכה לפי מדרש ארץ ארץ⁹² וזכה צורתו ליכנס לפנים. זית שמן, שמו של משיח, טוב שם משמן טוב⁹³, ריחו נודף, גם הוא ידן בהריחו⁹⁴. כל מקום ששמן מצוי שם חכמים מצויים, תקוע אלפא לשמן⁹⁵, ויקח יואב אשה חכמה מתקוע⁹⁶. איזה חכם הרואה את הנולד⁹⁷, אפילו במילי דעלמא כ"ש ביראת חטא, כדכתיב ראשית חכמה יראת ה' וגו'⁹⁸, בכלל זה שלא יאמר לעולם בוצינא טב מקרא⁹⁹. דבש, תורה מתוקה מדבש¹⁰⁰, דבש וחלב תחת לשונך¹⁰¹, שקולה כנגד כולם¹⁰², שהרי התמרים הם רביעי לשבעת המינים לפי מדרש ארץ ארץ¹⁰³, ונמצא שלושה מימין ושלושה משמאל והן באמצע. עיקר תורה שאינו מגיס דעתו ומתייהר. סימן לגסות הרוח עניות של תורה¹⁰⁴. תמרים לא מפנקן¹⁰⁵. בכלל זה שלא ישחק בעצמו. נחזור לתשובה. מראש חודש אלול ואילך יתחיל בזהירות, כי אז שלושים יום קודם יום הדין, זמן בית דין שלושים יום¹⁰⁶. ותוקעים כדי להזהיר בתשובה לבקש זכויותיו ליום הדין. אלול מלשון ויאללון, תרגום של ויתורו¹⁰⁷. עד כאן סימני הדרשה. ומעתה אפרש מה שיש בידי לפרש בעז"ה.

[י] שבעה דברים ברא הקב"ה קודם שברא את עולמו.

במסכת פסחים בפרק מקום שנהגו¹⁰⁸ מצאתי, והתניא שבעה דברים וכו', ואלו הן, תשובה גיהנם ובית המקדש וגן עדן וכסא הכבוד ושמו של משיח והתורה. וקשה לי, הפייט ביום שני של שבועות¹⁰⁹ חשיב אבות העולם קדמו למוסדי ארץ¹¹⁰, א"כ הוי שמונה¹¹¹.

89 תהילים פט, לז.	אפרה חכמה 105 כתובות י, ב.
90 ישעיהו ט, ו.	106 ב"מ קיח, א.
91 ראה בעירובין יג, ב ובתנחומא ויקרא סי' ג.	107 במדבר יג, ב. כלומר, רמז יש בשם החודש שצריך אדם לחפש במעשיו ובמידותיו כדי לתקנם. וראה בירושלמי (ראש השנה פ"א ה"ב) ששמות חודשים עלו עמם מבבל, ששפתם ארמית כשפת התרגום. ומ"מ אינו אלא אסמכתא, שהרי כוונת חז"ל לשמות החודשים שהגויים כינו אותם כך בבבל, ראה ברמב"ן שמות יב, ב. וע"ע במדרש ויק"ר פרשה כט סי' ח שדרשו את שם החודש 'תשרי' שה' ימחל ויכפר על חטאי ישראל.
92 ראה ברכות מא, ב.	108 נד, א.
93 קהלת ז, א.	109 בקדושתא שכתב ר"א הקליר "ארץ מטה ורעשה", בפיוט המתחיל "ה' קנני ראשית דרכו". וראה במנהגי ר"א טירנא עמ' עב שנוהגים לאומרו ביום ראשון של שבועות, ובמנהגי וורמזא של ר"י קירכום עמ' רנז-רס ושל ר"י שמש עמ' קיב-קיג שאמרו פיוט זה בשני ימי שבועות.
94 ראה ישעיהו יא, ג וסנהדרין צג, ב.	110 דהיינו שהם קדמו לבריאת העולם.
95 מנחות פ"ח משנה ג.	111 בב"ר פרשה א סי' ד ובתנחומא נשא סי' יא מנו גם את אבות העולם. וראה ביפה עיניים על פסחים שם שהאריך בזה.
96 שמואל ב, יד, ב.	
97 תמיד לב, א.	
98 תהילים קיא, י.	
99 כתובות פג, ב. ופירש רש"י: בוצינא דלעת קטנה, קרא דלעת גדולה, והאומר לחבירו קח לך דלעת קטנה בגינתי או המתן עד שיגדילו וקח גדולה, טוב לו ליקח הקטנה מיד, כי לא ידע מה יולד יום. וראה בשו"ת מהרי"ק סי' ז שבסוגיה שם יש מחלוקת בסברא זו, ומש"כ להעיר על דבריו בשו"ת שואל ומשיב מהדורה א ח"א סי' קטז וח"ב סי' קסה.	
100 תהילים יט, יא.	
101 שה"ש ד, יא.	
102 פאה פ"א משנה א.	
103 ראה ברכות מא, ב.	
104 סנהדרין כד, א.	

ונראה לי הפייט הוא מקובל¹¹².

וכנגדם ברא שבעה דברים שהם שבח הארץ ושיבח בה א"י, שנאמר ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש¹¹³, ואלו שבעה דברים שקדמו לעולם כולם רמוזים מזה הפסוק.

אוצר החכמה

חיטה, רמז על התשובה, כמו חיטה שהיא אדומה במראית ואחר טחינה נעשית קמח לבן, כעין זה בתחילה קודם שיעשה תשובה דומה לאדמומית, כמו שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו¹¹⁴, כשיעשה תשובה כעין חיטה כשנטחנה ותהיה כתושה ונהפך ללבן, כן יהפוך עצמו כל אדם ויעשה תשובה. ועל כן רמזו כהאי גוונא מן החיטה שהיא לשון חיטוי וטוהר, שיטהר עצמו ורעיוניו וישוב בתשובה שלמה. ועיקר התשובה לשוב מדרכו הרע עזיבה גמורה, שלא ישוב אחר תשובה למעשיו הרעים אשר עשה, ויתחרט עליהם, ויהיו לעיניו תמיד לבלתי עשותו שוב עוד.

שעורה, רמז לגיהנם, שהוא מלשון שעירים ושדים, שנאמר ושעירים ירקדו שם¹¹⁵, וכן לא יזבחו עוד לשעירים¹¹⁶. ובמקום שהשדים מצויים והמזיקים הוא הגיהנם. ומי שאינו שב, יפול שם. והרוצה להיות נשמר מן הגיהנם יהא נזהר מלטמא עצמו ולזנות עם הגויות הטמאות, כי מאוד קשה שיהא ניצל מן הגיהנם המטמא עצמו עם הגויות. ועל כן הוא רומז מן השעורה לפי שהוא מאכל בהמה, והשוכב עם הגויה כאילו שוכב עם הבהמה, שהם נדמו לבהמה, כמו שנאמר שבו לכם פה עם החמור¹¹⁷, עם הדומה לחמור¹¹⁸. ועל כן השעורה היא מנחת הסוטה, לפי שעשתה מעשה בהמה תהא קרבנה ממאכל בהמה¹¹⁹.

גפן, רמז לבית המקדש, שנאמר הביאני אל בית היין¹²⁰, כי ביתי בית תפילה¹²¹. ועיקר התפילה שיכוון להאריך בשבחו של מקום, ואין נכון להאריך כ"כ כששואל צרכיו ויקצר בשבחו של הקב"ה¹²². וזמאן דהו שהוא מקובל יכוון תפילתו לשמות היוצאים מן התפילה ולא יזהר מידה היא רמוזה¹²³, זהו עיקר התפילה, אבל שאר העם שאינם מקובלים ובעלי הסוד יוצאים ג"כ בכוונתם בפשט התפילה. אבל העיקר כוונה שהתפילה עשויה ומתוקנת עפ"י הסוד, כמו שנאמר לעיל הביאני אל בית היין, כמו שאמר נכנס יין יצא סוד¹²⁴ רומז לסוד התפילה. ועל זה אמרו רז"ל שאין אומרים שירה אלא על היין¹²⁵, זה לשונם עפ"י הסוד בכוונתם.

לבך רק לבקשות, כי עיקר הכוונה לברכות ולשבח, לכן אמרו יכוין בכולם ואם אי אפשר יכוין בברכת אבות או בברכת הודאה, שאם תכוין רק בבקשות אז יהיה למעלה שוטנים שאומרים אין ראוי לקבל תפילתו, שבכבוד מקום אינו חושש לבקש בכוונה ובדרך תחנונים ואיך נעשה רצונו, שברצון נפשו מכוין ולא בשבח. וכ"כ באורחות חיים (הובא ב"י סי' נא) בשם ה"ר נתן: אותם בני אדם שאומרים פסוקים במרוצה כשיש שם מנין לא יאות עבדין, שמקצרין שבחו של מקום בשביל שאלת צורכם, היש מושל שיתרצה בכך?

123 וע"ע בשו"ת הריב"ש סי' קנז.

124 סנהדרין לח, א.

125 ברכות לה, א.

112 כוונתו שעל פי תורת הסוד אבות העולם קדמו לבריאה. ועיין במגן אברהם תחילת סי' סח שהאר"י ז"ל לא היה אומר פיוטים ופזמונים אלא מה שסדרו הראשונים כגון הקלירי, שנתקנו על דרך האמת.

113 דברים ח, ח.

114 ישעיהו א, יח.

115 שם יג, כא.

116 ויקרא יז, ז.

117 בראשית כב, ה.

118 קידושין סח, א.

119 סוטה יד, א.

120 שה"ש ב, ד.

121 ישעיהו נו, ז.

122 בספר חסידים סי' קנח כתב: ואל תשים כוונת

תאנה, רומז לגן עדן, כמאן דאמר פרי שאכל אדם הראשון תאנה היה¹²⁶, שנאמר ויתפרו עלי תאנה¹²⁷. והרוצה להיות זוכה לתענוגי גן עדן יתענג בשבת. ועל כן נמשל תענוגי שבת לתאנה, לפי שהיא דומה בבישוליה, שאינה מתבשלת פירותיה כולם בבבת אחת אלא היום מעט ולמחר מעט, כעין זה צריכין לעשות צורכי שבת ולתקן תענוגיו, שילך כמה פעמים לשוק בערב שבת לקנות צורכי שבת, שזהו נכון יותר מלקנות בבבת אחת כל הצורך לשבת, משום שכשהוא מרבה לקנות הרבה פעמים הוא קונה ומרבה יותר בתענוגים, או שמא ימצא לפעם אחרת דבר שהוא מתענג בו יותר, אז שכרו הרבה מאוד. ועל כן אמרו רז"ל שהשבת מעין עולם הבא¹²⁸, ועל כן המרבה להתענג בשבת יזכה להתענג בגן עדן. רימון, רמז לכסא הכבוד, כי רימון מלשון רם ומרום וכן כעין זה, ועל שם זה ציוה לעשות בבגדי הכהן גדול פעמון ורימון כדי שיהא הרימון מותווך בין פעמונים. וכתוב ונשמע קולו¹²⁹, כעין חיות הקודש. וכן בכל מקום שנאמר כסא, רמז למלכות וגדולה. ולפי שהרימון רומז לכסא הכבוד א"כ נכון היה להקדימו בפסוק, אלא לפיכך הוא מאוחר בפסוק שאין לרדוף אחר הכבוד, כי כל המקטין עצמו הקב"ה מגביהו¹³⁰. ולפי שהרימון מאוחר בפסוק זכה לגדולה זו ליעשות בבגדי הכהן גדול כדי להכניסו לפני ולפנים¹³¹, כעין כסא הכבוד שהוא לפני ולפנים¹³² (אבל) [אצל] הכבוד ומקום כבודו יתברך ויתעלה. זית שמן, רמז לשמו של משיח, שנאמר טוב שם משמן טוב¹³³, והשמן הטוב הוא שמו של משיח, שריח השמן הטוב הוא ריחו נודף יותר מכל דבר, וכעין זה המשיח במהרה יבוא יעלה שמו על כל העולם. וכן נאמר ג"כ לשון ריח במשיח, שנאמר והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח¹³⁴, אלא בהריחו ישפוט להצדיק הצדיק וגו'. ועל כן נמשל משיח לשמן, לפי שבכל מקום שהשמן מצוי שם מצוי החכמה¹³⁵, וראיה מן תקועה האמורה אצל יואב אשה חכמה מתקוע וגו'¹³⁶. ועל כן אמרו רז"ל איזה חכם הרואה את הנולד¹³⁷, אפילו במילי דעלמא, כעין מנהגי ארץ הגליל העליון¹³⁸ שהם נוהגים לתקן ענייניהם כי רואים את הנולד, וכ"ש אף ביראת חטא. וכן זה אמרו רז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו'¹³⁹, וכן נאמר ראשית חכמה יראת ה'¹⁴⁰ יתברך. ואין לי חידוש על דבש, רק מה שכתבתי לעיל.

- 126 ברכות מ, א.
127 בראשית ג, ז.
128 ברכות נז, ב.
129 שמות כח, לה.
130 ב"מ פה, ב ועירובין יג, ב.
131 משמע להכניס את הרימונים שבמעיל לתוך קודש הקודשים. נוקשה לדחוק שהכוונה "להכניסו" את הכהן הגדול, שהרי בסימני הדרשה שלעיל מפורש "וזכה צורתו להכנס לפנים"; אמנם שם לא מפורש "לפני ולפנים". במשניות יומא פ"ג מבואר שהכהן הגדול לא היה נכנס לקודש הקודשים בבגדי זהב, אלא בבגדי לבן שלא כללו את המעיל. ואולי בדרשה רבינו ביאר ע"פ פשט הפסוק בשמות כח, לה שהכה"ג נכנס לפני ולפנים עם המעיל. ראה בראב"ע ויקרא טז, ד.
132 שש המילים האחרונות נשמטו בדפוס בטרעות הדומות.
133 קהלת ז, א.
134 ישעיהו יא, ג.
135 מנחות פה, ב.
136 שם"ב יד, ב.
137 תמיד לב, א.
138 החלק הדרומי של איזור הריינוס כונה בשם גליל עליון בגלל היותו הררי, ולעומתו החלק הצפוני כונה בשם גליל תחתון בגלל היותו מישורי יותר. וראה מנהגי מהרי"ל עמ' תעב ושו"ת מהר"י ווייל סי' קיג.
139 אבות פ"ג משנה ט.
140 תהילים קיא, י.

- 126 ברכות מ, א.
127 בראשית ג, ז.
128 ברכות נז, ב.
129 שמות כח, לה.
130 ב"מ פה, ב ועירובין יג, ב.
131 משמע להכניס את הרימונים שבמעיל לתוך קודש הקודשים. נוקשה לדחוק שהכוונה "להכניסו" את הכהן הגדול, שהרי בסימני הדרשה שלעיל מפורש "וזכה צורתו להכנס לפנים"; אמנם שם לא מפורש "לפני ולפנים". במשניות יומא פ"ג מבואר שהכהן הגדול לא היה נכנס לקודש הקודשים בבגדי זהב, אלא בבגדי לבן שלא כללו את המעיל. ואולי בדרשה רבינו ביאר ע"פ פשט הפסוק בשמות כח, לה שהכה"ג נכנס לפני ולפנים עם המעיל. ראה בראב"ע ויקרא טז, ד.
132 שש המילים האחרונות נשמטו בדפוס בטרעות הדומות.
133 קהלת ז, א.
134 ישעיהו יא, ג.
135 מנחות פה, ב.
136 שם"ב יד, ב.
137 תמיד לב, א.
138 החלק הדרומי של איזור הריינוס כונה בשם גליל עליון בגלל היותו הררי, ולעומתו החלק הצפוני כונה בשם גליל תחתון בגלל היותו מישורי יותר. וראה מנהגי מהרי"ל עמ' תעב ושו"ת מהר"י ווייל סי' קיג.
139 אבות פ"ג משנה ט.
140 תהילים קיא, י.

[יא] ש"ץ לימים הנוראים שבא מן הדרך, תוך שלושה ימים אין לו להתפלל א"כ הבטחתו שדעתו מיושבת עליו¹⁴¹.

ואל יתפלל אם צריך לנקביו אפילו ברכה אחת, וכן לא ילך לבית הכנסת בשחרית אם צריך לנקביו¹⁴².

[יב] עברין על אחת מן המצוות במזיד ולא עשה תשובה, אין נותנים לו צדקה אלא לפנים משורת הדין¹⁴³, כמו רבי אמי שפורק אחד מן הגויים¹⁴⁴.

עכשיו שנותנים מן הקופה כמה צרכים של ציבור על דעת הציבור¹⁴⁵ אין אותה צדקה מעולה כ"כ, אלא יתן זהוב או שניים לגבאי צדקה, ויאמר לו שמור לי זה המעות לדברים טובים שיש בו מצוה רבא.

מצאתי בליקוטי החבר משה לוי מינץ זצ"ל שכתב בשם הגאון מוהר"ר איסרליין זצ"ל¹⁴⁶, וזה לשונו, שדרש בשבת תשובה¹⁴⁷ לאחר קריאת ספר תורה כשנחזור למקומה¹⁴⁸ ענייני תשובה וצדקה, ודרש כמה טובות בצדקה, ודרש זה הקרא מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו¹⁴⁹, היינו מי שנתן צדקה לעני כאילו לזה להקב"ה, ומאחר שאנו מלווים להקב"ה (ו)הוי כאילו אנו היינו המלווים והקב"ה הלזה. ואמרי בפרק זה בורר¹⁵⁰, מלוה אמר ללוה נלך לבי"ד הגדול כופין הלזה לילך אחר המלוה, דעבד לזה לאיש מלוה¹⁵¹, והיינו נמי כן כביכול על הקב"ה¹⁵². ומעתה ביום הדין כשרוצה לדון אותנו, אומרים לו לילך לבי"ד הגדול, והיינו בי"ד של מידת הרחמים¹⁵³. ולכך כל אדם יתן צדקה שיהיה המלוה.

[יג] גם זה דרש. אתם ניצבים¹⁵⁴, פירש רש"י מלמד שכנסם משה לברית. ומנלן לרש"י זה הטעם, אלא על כרחך מדכתיב אתם, משמע שהיו לפניו.

דבר אחר, לכך כתוב אתם, כנגד שלוש שערים שנפתחו בראש השנה, אבל אין שערים בשמים אלא לסבר האוזן, האחד לצדיקים, והאחד לבינונים והאחד לרשעים. האל"ף מאתם כנגד רשעים, כלומר עדיין לא קיים מצוה אחת. מ"ם כנגד בינונים, משום דמ"ם באמצע

מרפורק שדרש בשבת תשובה לאחר הקריאה בתורה. 147 וכן נקראת כך במנהגי מהרי"ל עמ' דש ו-שו, ובמנהגי ר"א טירנא עמ' קב. אך יש שקראו לה בשם שבת שובה, ראה במנהגי ר"א טירנא שם בהגהות מנהגים ובשנו"ס.

148 על המנהג והאפשרות לדרוש בזמן זה, ראה ב"המעין" מו, ג (ניסן תשס"ו) עמ' 43-47.

149 משלי יט, יז.

150 סנהדרין לא, ב.

151 משלי כב, ז.

152 ראה ב"ב י, א מימרא דרבי יוחנן, שאלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו.

153 בספר 'גדולה תשובה' לרב סופר עמ' קנג ציין למקורות בזהר הקדוש שמידת החסד נקראת בתואר "גדול".

154 דברים כט, ט.

141 עי' בעירובין סה, א שהבא מהדרך אל יתפלל שלושה ימים. וכתבו בהגהות מימוניות (הלכות תפילה פ"ד הט"ו אות כ) בשם התוס' שבזמננו אין מקפידים ע"ז בגלל שאין אנו מכוונים כ"כ בתפילה. כאן מחדש שיש להקפיד על כך לגבי ש"ץ בימים נוראים.

142 אפילו אם יכול להעמיד את עצמו שיעור מהלך פרסה, וראה בשו"ע סי' צב סע' א ובמ"ב שם ס"ק ה.

143 כ"כ ביראים סי' קנו, וכ"כ בשמו בסמ"ג עשין קסב ובסמ"ק סי' רמח. וכ"פ בשו"ע יו"ד סי' רנא סע' א.

144 ראה גיטין מא, א והובא בראשונים שבהערה הקודמת.

145 ראה בתוס' ב"ב ח, ב ד"ה ולשנותה וברא"ש שם פ"א סי' כט.

146 גם בסוף דרשות מהר"ח אור זרוע שהעתיק החבר משה מינץ נמצאת פסקה זו בשם מהר"י